

A nighttime photograph of a city, likely Jerusalem, viewed from a hillside. The city lights are visible in the distance, and the foreground is filled with dark green foliage. The sky is a deep purple and blue.

צבא עם מדינה גרעינית

צבא היבשה של פקיסטאן הוא המקרה היחיד בעולם של ארגון צבאי השולט באופן מוחלט בכל נגזרותיו של התחום הגרעיני. התנהלותו בהקשרי הגרעין עשויה להשפיע גם על המזרח התיכון, בעוד התקדמות איראנית לקראת פיתוח נשק גרעיני צפויה להציב את הצבא הפקיסטאני כשחקן מפתח

רס"ן (מיל) ד"ר ניר רייכנטל, חוקר תפוצה גרעינית ושליטת פקיסטאן בנשק הגרעיני

איומים חמורים נוספים נוגעים לנגישות אפשרית של גורמים חסרי-אחריות לתוכניות הגרעיני, ובראשם ארגוני הטרור הרבים בפקיסטאן. אפשרות נוספת היא נגישות לגרעיני של גורמים בצוות המדעי בעלי השקפות רדיקליות ועוינות כלפי המערב. לא מדובר על תרחישים תיאורטיים: מדעני גרעיני בדימוס הציעו את מרכולתם בפגישה עם בן-לאדן, שבועות מעטים לפני אירועי 11 בספטמבר, ואחר מראשי תוכנית הגרעיני, עבד אליקדיר ח'אן, עסק בתפוצה גרעינית למדינות כמו איראן וצפון קוריאה.

החששות בעניין מידת השליטה הפקיסטאנית על הגרעיני גוברים גם נוכח חוסר היציבות מבית:

- ⊕ התגוששות אלימה בין קבוצות אתניות ודתיות שונות.
- ⊕ מצוקות כלכליות וחברתיות קשות.
- ⊕ שינויי אקלים (תהליכי מדבור, צמצום מי השתיה הזמינים) המאיימים על אוכלוסייה של יותר מ-200 מיליון תושבים הגדלה בקצב מהיר.

האם המצב הייחודי שהתפתח בפקיסטאן, של מערך שליטה צבאי על התחום הגרעיני, הוא מצב רצוי? האם צבא היבשה הוא ארגון אחראי שהתנהלותו השקולה מרחיקה את האפשרות של שימוש בנשק הגרעיני, או שמא הפיקוד הבכיר שלו כולל גורמי אסלאם קיצוני הרואים בגרעיני כלי רב עוצמה למימוש שאיפותיהם הרדיקליות נגד הודו ומדינות המערב? האם המאפיינים הצבאיים

בעידן שלאחר מלחמת העולם השנייה, היכולת הגרעינית נתפסת כ"נשק יום הדין" וכעוצמה הצבאית האולטימטיבית שמדינה יכולה להחזיק ברשותה. סוגיית הפיקוד והשליטה על הנשק הגרעיני וכיצד לתפעל מערכת אפקטיבית שתספק מענה לכך, היא הנושא הקריטי ביותר בעיסוק בתחום הגרעיני. זאת בעיקר בכל הנוגע לתהליך קבלת ההחלטות על מתקפה גרעינית; למניעת זליגה של חומרים וטכנולוגיות גרעיניות לירידיים בלתי-אחראיות (ובראשם ארגוני טרור); ולהיערכות לתרחיש של תקלה טכנית או כשל בטווחותי במתקן גרעיני, כמו בכור גרעיני המיועד לייצור חשמל.

מדינות שהצלחה להשיג יכולת גרעינית צבאית הקימו מערך ארגוני שיישא באחריות הכוללת לתחום הגרעיני, וזאת עלימנת שיוכלו לעמוד בכובד המשימה, משימה בעלת השלכות לעצם שרירותה של המדינה. לפיכך, גם אם מדינות גרעיניות נבדלות בניסיון ההיסטורי ובתרבות הארגונית שלהן, מערכי הפיקוח של כולן מתאפיינים במעורבות גבוהה של הצמרת המדינית-פוליטית, לצד מאמץ משותף של כמה גופי ממשל בניהול ההיבטים השונים של התחום הגרעיני (טכנולוגי, צבאי, מדיני, מסחרי), וזאת באמצעות מנגנונים לתיאום הפעילות ביניהם (וועדות משותפות, פורומים לקבלת החלטות). במדינות שברשותן תוכניות גרעיני קיים גם גוף ממשלתי ייעודי (לרוב סוכנות לאנרגיה אטומית), האחראי על הקידום המדעי והטכנולוגי-הגרעיני.¹

לעומתן, פקיסטאן, המדינה המוסלמית הגרעינית היחידה בעולם, בחרה בנתיב שונה – צבא היבשה שלה הוא הגורם הדומיננטי האחראי על התחום הגרעיני ולא ההנהגה האזרחית. גם ביתר המדינות המחזיקות בנשק גרעיני, כמו ארצות-הברית, רוסיה וסין, צמרת הצבא משתתפת בתהליך קבלת ההחלטות בתחום הגרעיני, בדרגש על אחריות אמצעי הנשיאה והשיגור (מטוסי קרב, טילי קרקע-קרקע וצוללות). עם זאת, רק בפקיסטאן התחום הגרעיני נשלט באופן ריכוזי על-ידי צבא היבשה, לרבות בהיבטים האזרחיים שלו (מחקר מדעי, רכש והקמה של כורים גרעיניים לייצור חשמל). המצב הייחודי של מערך שליטה צבאי בפקיסטאן מעלה סימני שאלה אם הוא מגביר את יכולתה של פקיסטאן להחזיק בבטחה בנשק הגרעיני נוכח האיומים עליה. פקיסטאן שקועה בסכסוך פעיל וממושך עם הודו הגרעינית בנושא הריבונות על חבל קשמיר, וללא מנגנונים יעילים לבניית אמון הדדי שיאפשרו להפחית את הסיכון לעימות גרעיני (דוגמת "הטלפון האדום" ששירת את וושינגטון ומוסקבה בימי המלחמה הקרה). כך, כשלים בהבנה באשר לכוונות ההדריות, עלולים לדרדר את המדינות למשבר גרעיני. הדבר יכול לקרות גם כתוצאה מהתכתשות מקומית (כמו העימות הצבאי בגבול כחבל קשמיר ב-1999), או מפגיגע נגד יעד מרכזי בהודו (דוגמת המתקפה של ארגון טרור פקיסטאני על מומבאי בנובמבר 2008).

הצבא הוא הארגון הדומיננטי ביותר במדינת פקיסטאן, ועיקר משאביה תועלו להתפתחותו

של מערך השליטה הפקיסטאני אפשרו את הסיוע הגרעיני למשטרים מסוכנים בהובלת רשת התפוצה של ח'אן, או דווקא בזכותם נבלמו תרחישים גרועים אף יותר, כמו מכירת מתקני נפץ גרעיניים למדינות וארגוני טרור?
במאמר זה ייבחנו מאפייניו של מערך הפיקוח על הגרעיני, והאם אלה מסייעים או פוגעים ביכולתה של פקיסטאן ליישם מדיניות גרעינית שקולה ולהתמודד עם האיומים הגלומים מעצם היותה מדינה גרעינית.

מקורות העוצמה של הצבא

על-ימנת להבין מדוע צבא היבשה מחזיק בשליטה על תוכניות הגרעיני בפקיסטאן, ראשית יש להסביר כי הצבא הוא הארגון הדומיננטי ביותר במדינה, ועיקר משאביה תועלו להתפתחותו. צבא היבשה שלט ישירות במדינה ככמעט מחצית משנות קיומה (בפקיסטאן התרחשו שלוש הפיכות צבאיות, שהתבצעו כמעט ללא התנגדות פנימית. אלה הובילו לתקופות ארוכות של משטר צבאי: בשנים 1958–1971, 1977–1988 ו-1999–2007), ובתקופות של משטר אזרחי נחשב הצבא לממליך המלכים: כל מנהיג נבחר בפקיסטאן תלוי בצבא, לכל יורה

ישיבת פורום מטכ"ל של צבא היבשה, נובמבר 2017. מעגל ההשפעה הקרוב לרמטכ"ל יכריע לגבי הפעלת הנשק הגרעיני

חלוקתה המנהלית של פקיסטאן ושכנותיה. מזה עשורים, צבא היבשה מתמודד עם סביבה אסטרטגית אלימה ועוינת, ועם עומס אתגרים ומשברים מבית

תת-היבשת, במהלכם נהרגו מאות אלפים ונמלטו מיליונים לאחת משתי המדינות. בתוך חודשים מעטים מקבלת העצמאות, נגררה פקיסטאן לסכסוך מתמשך עם הודו על עתיד חבל קשמיר, לאחר שפקיסטאן ניסתה להשתלט בכוח על החבל.

במציאות שלעיל, היה הצבא הארגון המרכזי שהתנהל ביעילות, ובמהרה הפך לעמוד השרדה של המדינה החדשה. כמו כן בניגוד ליתר מוסדות המדינה, לרשות הצבא עמדו משאבים רבים כמו מחנות ובסיסי צבא ששימשו חלק ממערך ההגנה המערבי על הודו הבריטית (מול תוקפנות השבטים מאפגניסטאן ואיום ההתפשטות של רוסיה). לאחר כעשור בלבד לעצמאות פקיסטאן, תפס הצבא לראשונה את השלטון כשברקע הידרדרות ביציבות הפנימית וחלל מנהיגותי שנוטר בעקבות מות מייסד המדינה, מוחמד עלי ג'ינה, ורציחתו של ראש הממשלה הראשון, ליאקוואט עלי ח'אן.

מעמדו של הצבא מאפשר לו ליהנות מעדיפות בהקצאת משאבי המדינה. תקציב ההגנה השנתי מהווה את הנתח הגדול ביותר בתקציב המדינה. ב־2018 גדל התקציב ליותר מ־9 מיליארד דולר – כ־20 אחוזים מתקציב המדינה.² במקביל, הצבא חולש על אימפריה כלכלית שהכנסותיה מופנות לצורכי הצבא בלבד. המשרתים בצבא ובני משפחותיהם הנהנים מתנאי שירות (בתי חולים, בתי ספר) המנותקים מקשיי החיים האזרחיים, בעוד 40 אחוזים מתושבי פקיסטאן הם אנאלפביתים וכשליש משתכרים פחות מ־4 דולרים ליום.

ביחס הפוך למעמד הצבא, שמכונה "הממסד", ההנהגה האזרחית נותרה בעמדת נחיתות ובעלת מרחב פעולה מוגבל, כשהיא לעיתים קרובות ממודרת מהכרעות מרכזיות. משרדי הממשלה ורשויותיה מתאפיינים ברמה מקצועית נמוכה, בשחיתות ובריבוי מינויים פוליטיים. במהלך השנים נכשלה ההנהגה האזרחית בניסיונותיה להגביל את השפעת הצבא.

השליטה הצבאית בגרעין - המצב המועדף

צבא היבשה מתבלט כבעל היכולת הטובה ביותר להוביל את קבלת ההחלטות על המכלול הגרעיני, ולהיות אחראי על המערך המבצעי של הנשק הגרעיני.³ מאחורי הצלחת הצבא עומדים שמירה קפדנית

בהפיכה צבאית, וכן עליו להביא בחשבון את השפעתו של הצבא על המערכת הפוליטית כדבר נתון.

דוגמה לכך היא מערכת היחסים המורכבת של הצבא עם מי שהיה ראש הממשלה של פקיסטאן עד לאחרונה, נואז שריף, ונאלץ לפרוש ביולי 2017 על רקע האשמות בשחיתות. כהונתו הקודמות של שריף כראש ממשלה נקטעו עליידי הצבא: הכהונה הראשונה (1990–1993) הסתיימה תחת לחץ מצד הצבא, בעריכת בחירות מוקדמות; וכהונתו השנייה (1997–1999) נחתמה בהפיכה צבאית שהובילה לכליאתו של שריף ולבסוף גם לגירושו למספר שנים.

כוחו של צבא פקיסטאן נובע במידה רבה מתהליך ההקמה הטראומטי של המדינה. פקיסטאן נוסדה באוגוסט 1947, שבועות מעטים בלבד לאחר קבלת ההחלטה הבריטית על עזיבת תת-היבשת

בשל הדומיננטיות של צבא היבשה בתחומי הביטחון הלאומי, אגף המבצעים עוסק בנוסף בנושאים החורגים מהתחום הצבאי המובהק, לדוגמה עיצוב תפיסת הביטחון הלאומי והגדרת יעדי מדיניות החוץ של פקיסטאן

ההודית, וכללה אזורי ספר נחשלים (בנגל והמחוזות שבמערב תת-היבשת) שכאלף קילומטרים מפרידים ביניהם. בנוסף, בתקופה הקולוניאלית הבריטית, האחיזה באזורים אלה הייתה רופפת ביותר, והם נעדרו תשתיות משמעותיות או מערכות ממשל. העמים שנכללו בפקיסטאן היו שותפים לאמונה באסלאם, אך היו חסרי תחושת זהות לאומית ומנוכרים לאליטה שהיגרה ברובה מהודו, ואחזה במושכות השלטון של המדינה החדשה.

כמו כן תהליך החלוקה והקמת הודו ופקיסטאן, הובילו לעימותים בהיקף נרחב בין קהילות מוסלמיות ובין קהילות הינדיות בכל רחבי

ניסוי שיגור בטיל שיוט גרעיני, אפריל 2018

- ➊ מניעת חתרנות מצד המשטר האיראני ומשמרות המהפכה מול המיעוט השיעי בפקיסטאן (כ־20 אחוזים מהאוכלוסייה).
 - ➋ התמודדות עם גלי אלימות וטרור מבית.
- בזירה הבינלאומית הצבא עומד מול לחץ אמריקני להימנע מערעור היציבות באפגניסטאן ובקשמיר. במקביל הוא נדרש לתחזק את הברית עם סין בשל תמיכתה בסיוע ביטחוני־אסטרטגי. זאת בעוד רוסיה, המעצמה הנוספת בעלת ההשפעה באזור, מקורבת להודו ומנהלת חשבון היסטורי עם הצבא על תמיכתו בארה"ב במהלך המלחמה הקרה ובלחימה שהובילה לכישלון הסובייטי באפגניסטאן. כמו כן הצבא נדרש להתנהל בזוהירות מול סעודיה – ידידתו בעלת

פקיסטאן אינה חושפת את הדוקטרינה הגרעינית שלה, שאמורה להגדיר את היעדים של היכולת הגרעינית ואת התרחישים שבהם תבוא לידי ביטוי

האמצעים, אך גם זאת הבוחשת בפוליטיקה הפקיסטאנית ומחזקת את הזרמים הרדיקליים, שמאמצים את פרשנותה האסלאמית השמרנית. לצד ההתמודדות עם עומס של משברים ואתגרים, הוכיח צבא היבשה את יכולתו לזהות הזדמנויות לשפר משמעותית את מצבה האסטרטגי של פקיסטאן. ראשי הצבא הכריעו על חבירה לארצות־הברית בשני צמתי החלטה קריטיים בתולדות פקיסטאן: בשנות ה־80 הם תמכו במאמצי הגרילה להתשת האימפריה הסובייטית שפלשה לאפגניסטאן, ובעקבות מתקפות הטרור של 11 בספטמבר 2001 הם שינו את מדיניותם וסייעו בסיום שלטונה של תנועת הטאלבאן, בעלת בריתם באפגניסטאן, שסיפקה הגנה להנהגת אליקאעדה. בתמורה לתמיכתה, הצליחה פקיסטאן לקדם את שאיפתה לאיזון אסטרטגי עם הודו, וזאת על בסיס הנכונות האמריקנית להשלים דה־פקטו עם היותה מדינה גרעינית, והעברת סיוע אמריקני בהיקף

על עקרונות הפיקוד ועבודת המטה שאותם אימץ מצבא הודו הבריטית, וההיכרות של הקצונה הבכירה שלו עם תהליכי החשיבה והארגון של צבאות מודרניים. רבים בקרב הקצונה הבכירה, לרבות הרמטכ"לים של זרועות הצבא, עברו הכשרות ואימונים במוסדות פיקוד ומטה במדינות המערב, כמו ארצות־הברית ובריטניה. בהקשר זה, לצבא גופי מטה ומרכזי חשיבה בעלי ראייה כוללת, שביכולתם לערוך תהליך יסודי ומעמיק של גיבוש אסטרטגיות ותרגומם למדיניות ולפעילות מבצעית. אגף המבצעים בצבא היבשה מהווה את האגף המרכזי במטכ"ל, המרכז את עבודת המטה שלו, ואת התכנון הצבאי:

- ➊ תוכניות אופרטיביות לניהול עימותים צבאיים.
 - ➋ היערכות לאומית כוללת לשעת חירום.
 - ➌ תוכניות רכש והצטיידות באמצעי לחימה.
- בשל הרומינגטיות של צבא היבשה בתחומי הביטחון הלאומי, אגף המבצעים עוסק בנוסף בנושאים החורגים מהתחום הצבאי המובהק, לדוגמה עיצוב תפיסת הביטחון הלאומי והגדרת יעדי מדיניות החוץ של פקיסטאן. זאת במעורבות אגף המודיעין בצבא היבשה וסוכנות המודיעין המרכזית, ה־ISI (Inter Services Intelligence),⁴ ומספר מצומצם של גופי מחקר הקשורים למערכת הביטחון. בתחום הגרעיני הקים הצבא מערך פיקוח ושליטה על תוכנית הגרעין הצבאית. במפקדת צבא היבשה פעל גוף מטה, ה־Combat CDD (Development Directorate), שסייע לפיקוד הבכיר בשקלול המרכיב הגרעיני בתהליכי קבלת ההחלטות. צבא היבשה התבלט ביכולתו לקבוע יעדים ולגבש תוכניות עבודה מתוך ראייה אסטרטגית. כך השלים ה־CDD בשנות ה־90 עבודת מטה לגבי סיום מדיניות העמימות הגרעינית. זו עמדה בבסיס קבלת ההחלטה בפקיסטאן להגיב במאי 1998 בעריכת ניסויים גרעיניים לאלה שערכה הודו. במקביל, גיבש ה־CDD את המתווה הרב־שנתי לקידום תוכניות הפיתוח של היכולת הגרעינית, ורחף לגיוון אמצעי הנשיאה של הנשק הגרעיני ולפיתוח טילי קרקע-קרקע. הצבא החליט על פיתוח תוכנית טילים שיכולים להיות מזוודים בראש קרב גרעיני, בתגובה להחלטת ארצות־הברית ב־1990 להטיל סנקציות על פקיסטאן ולחזור בה מההסכם לאספקת מטוסי תקיפה נוספים מדגם F-16, שהיו מתוכננים לשמש כאמצעי הנשיאה המרכזי של הנשק הגרעיני.
- בנוסף, יכולותיו הארגוניות של הצבא באו לידי ביטוי בהצלחתו להקים מערכים מבצעיים להפעלת הנשק הגרעיני. בצבא היבשה הוקם גיס נוסף המורכב מאגדים האחראים על שיגור טק"ק גרעיני. בחיל האוויר הועברו טייסות בעלות יכולת נשיאה של נשק גרעיני (הכוללות מטוסי קרב מדגמי F-16 ומיראז') תחת פיקוד אסטרטגי אווירי, ובצי הפקיסטאני נחנכה ב־2012 מפקדה חדשה בעלת ייעוד דומה (בשלב זה, טרם הסתיים הפיתוח של יכולת השיגור של נשק גרעיני מכלי שיט).
- גם בכל הנוגע ליכולת לנווט ולהכריע בעניינים אסטרטגיים, לצבא היבשה יתרונות בולטים. כמי ששלט במדינה תקופות ארוכות, לצבא ניסיון עשיר בניהול הביטחון הלאומי של פקיסטאן. במסגרת זו, צמרת צבא היבשה מתמודדת מזה עשורים עם סביבה אסטרטגית מורכבת, אלימה ועוינת:

- ➊ ניהול סכסוך מדמם על חבל קשמיר, בעמדת נחיתות מול איום הייחוס ההודי המתעצם.
- ➋ בלימת ההקרנות השליליות מכיוונה של אפגניסטאן האלימה והמעוררת.

עם זאת, צבא היבשה נותר הגורם הדומיננטי בקביעת המדיניות בנושאי הגרעין; בראש ה-SPD עומד גנרל מצבא היבשה, ובפועל ה-NCA ממעט להתכנס. לדוגמה, ה-NCA התכנס בדצמבר 2017, וזאת לאחר שהשיבה הקודמת שערך התקיימה כמעט שנתיים קודם לכן, בפברואר 2016. מאז הקמתו הרשמית של ה-NCA בפברואר 2000, הוא התכנס 23 פעמים בלבד.⁵

בנוסף, צבא פקיסטאן הפגין יכולת ארגון ופיתוח של מערך הגרעין נוכח האיום המתעצם מצד הודו. בהקשר זה, גופי המטה של הצבא זיהו כי ההרתעה הגרעינית תוכל לקצר את העימות הצבאי, ולמנוע את הכרעתה של פקיסטאן וכניעתה לתכתיבים ההודים במו"מ לסיום המערכה, אך היא אינה מבטלת את פגיעותה של פקיסטאן כמדינה החסרה עומק אסטרטגי. המוקדים החיוניים של פקיסטאן (הערים הגדולות, תשתיות מרכזיות, בסיסי צבא), ומתקני הגרעין, ממוקמים בקרבת הגבול וחשופים למתקפה מצד הודו הנהנית מעליונות בעוצמה הצבאית. לפקיסטאן אין מענה צבאי קונבנציונאלי הולם לתרחיש של פלישה הודית המנצלת את יתרון ההפתעה, וזאת עוד לפני שפקיסטאן תצליח לקדם צעדי העירכות להפעלת הנשק הגרעיני.

לפיכך, אימץ הצבא תפיסה שגובשה בגוף המטה בתחום הגרעין (ה-SPD) – להמשיך בעמימות גרעינית כמרכיב מרכזי בהרתעה. פקיסטאן אינה חושפת את הדוקטרינה הגרעינית שלה, שאמורה להגדיר את היעדים של היכולת הגרעינית ואת התרחישים שבהם תבוא לידי ביטוי. בהקשר זה פקיסטאן, בניגוד להודו, מסרבת להתחייב לאישימוש ראשון בנשק גרעיני בעימות קונבנציונלי, ונמנעת מלהבהיר מה הם הקווים האדומים הקונקרטיים שחצייתם תוביל לשימוש בנשק גרעיני. כאמצעי עמימות נוסף, פקיסטאן מצהירה על יעדים שאפתניים לתוכניות הפיתוח הגרעיני שלה, שאותם היא מציגה כהרתעה גרעינית מקיפה. במהלך כינוס אקדמי באסלאם-אבאד בדצמבר 2017, אפשר ראש ה-SPD לשעבר, גנרל (ברימוס) ח'אלד קידוואאי, הצצה לאלמנטים המרכזיים הכלולים בתפיסה הגרעינית המעורכנת שמנחה את פיתוח תוכניות הגרעין של פקיסטאן:

1. יכולת פגיעה בכל הטריטוריות של הודו, לרבות איי ניקובר ואיי אנדמן שבמפרץ בנגל, (המרוחקים יותר מ-2,700 ק"מ מגבול פקיסטאן) בהן פקיסטאן חושדת שהודו תציב טילים גרעיניים.
2. ארסנל גרעיני נרחב דיו להבטיח מתקפה גרעינית, גם לאחר ניסיון מצד הודו להשמיד את יכולות הגרעין הפקיסטאניות.
3. הצטיידות במגוון יכולות גרעיניות שיאפשרו לבחור בין חלופות (מפגיעה במרכזים קריטיים בעורפה של הודו ועד שימוש טקטי בשדה הקרב), ולהתגבר על מערכות הגנה מפני טילים.⁶ מפיתוח נשק גרעיני טקטי באמצעות פגזי ארטילריה, ועד טילים לשיגור מצוללות שישמשו מכה גרעינית שנייה. עם זאת, ספק אם פקיסטאן אכן תשעבר את המשאבים העצומים הדרושים לפיתוח כלל אמצעי השיגור.

"הכפתור האדום" ברשות הצבא - מהן הסכנות

לצבא היבשה כישורים ארגוניים וניסיון בניווט ענייני הביטחון הלאומי ומדיניותה הגרעינית של פקיסטאן, והוא הפגין שיקול דעת וכובד ראש בשימוש בהרתעה הגרעינית. גישתו הזהירה

רמטכ"ל צבא היבשה עומד במרכז בימת הכבוד, במצעד הצבאי ביום הלאומי של פקיסטאן במרס 2015. לימינו עומד ראש הממשלה; נשיא פקיסטאן ניצב שני משמאל

- של מיליארדים, השני רק לתמיכה בישראל ובמצרים.
- סגולותיו של צבא היבשה בנייהול עניינים אסטרטגיים באו לידי ביטוי גם בהפנמת האחריות המוטלת עליו בשליטה על הנשק הגרעיני. הצבא נמנע ממהלכים ומאיומים ראוותניים בהקשר הגרעיני ובהם:
 - ⊕ העלאת הכוונות הגרעינית, בדגש על שינוע מתקני הנפץ הגרעיניים מאתרי האחסון.
 - ⊕ זיוד גרעיני של מערכות טק"ק ומטוסי קרב.
 - ⊕ פרישתו בשטח של המערך המבצעי הגרעיני.
- וזאת גם בתקופות מתוחות עם הודו כמו בעימות בחבל קשמיר כאביב 1999 ("משבר קרגיל"), ונוכח ההיערכות הצבאית של הודו

התמודדות צבא היבשה עם כישלונותיו אינה מברשת טובות לגבי טיפולו בתחום הגרעין, שכן הצבא נמנע מתהליך סדור של הפקת לקחים מהתנהלותו

נגד פקיסטאן בעקבות מתקפות הטרור במומבאי בנובמבר 2008 ובפרלמנט ההודי בדצמבר 2001. צבא היבשה השכיל להפנים כי עריכת הניסויים הגרעיניים במאי 1998 וזניחת מדיניות העמימות הגרעינית יחשפו את פקיסטאן למסכת לחצים ולביקורת מצד ארצות-הברית ומדינות המערב, לגבי מידת השליטה על הנשק הגרעיני. הצבא נערך לכך וניצח על רפורמה ארגונית להרחבת מערך הפיקוח והשליטה, שתציג את פקיסטאן כמדינה גרעינית אחראית. במסגרת זו, הוקמה במפקדת המטות המשולבים החטיבה לתכנון אסטרטגי (SPD – Strategic Plans Division), שנקבעה כגוף המטה האחראי על כלל ההיבטים בתחום הגרעיני. בנוסף, הוקם פורום לאומי לקבלת החלטות בתחום הגרעיני, ה-NCA (National Command Authority), שכולל את צמרת הדרג המדיני ואת ראשי זרועות הצבא.

ראש החטיבה לתכנון אסטרטגי (SPD) לשעבר, חאלד קיזואי (במרכז, בחליפה), חונן ב' 2012 את מפקדת הכוח הגרעיני-ימי של הצי. הצבא ניצח על רפורמה ארגונית להרחבת מערך הפיקוח והשליטה שיציג את פקיסטאן כמדינה גרעינית אחראית

החלטתה הנמהרת לרכא בברוטליות את הבנגלים, עד כדי מעשים הגובלים ברצח עם, גררה מרי אלים ופעולות גרילה (על-פי ההערכות המקובלות, יחידות הצבא הפקיסטאני עמדו מאחורי הרג של מאות אלפים בתוך חודשים מעטים, לרבות טבח תושבים במספר כפרים, מעשי אונס המוניים ורצח שיטתי של חוגי האינטליגנציה. 10 מיליון תושבים נמלטו להודו השכנה וכ־30 מיליון הפכו לעקורים ואיבדו את בתיהם). העימות צבאי עם הודו בשל תמיכתה במהתרת הבנגלית (לרבות עריכת תקיפת פתע אווירית על בסיסי חיל האוויר של הודו – בהשראת מבצע "מוקד" שערכה ישראל בתחילת מלחמת ששת הימים), הובילה לכניעה ללא תנאי בתוך פחות משבועיים של כוחות הצבא בבנגל ולהתפרקות פקיסטאן.

משבר קרגיל ב־1999: הבנה לקויה של השינויים בסביבה האסטרטגית

ב־1999 קבוצת גנרלים בהובלת רמטכ"ל צבא היבשה, פרווז משארף, ניסתה לנצל יתרון צבאי טקטי לכדי הצלחה אסטרטגית, לצורך שיפור עמדת המיקוח של פקיסטאן על עתיד חבל קשמיר. עם זאת, הגנרלים נכשלו בהפגמת השינוי בכללי המשחק. הם לא זיהו שההרדה הבינלאומית לאחר הניסויים הגרעיניים של 1998 מפני מלחמה כוללת בתת-היבשת ההודית, תעמיד את פקיסטאן בכידוד מזהיר ותחת מכשם לחצים להסגת כוחותיה, בהובלה משותפת של ארצות-הברית וסין. למרות שכמעט שלושה עשורים מפרידים בין הכישלונות שלעיל, רב הדמיון ביניהם. שני המשברים הם תוצאה של חשיבה קבוצתית מקובעת, תפיסות שגויות לגבי הסביבה האסטרטגית וסירוב לאפשר לעמדות ולדעות נוספות מחוץ לצבא היבשה להשפיע על תהליך קבלת ההחלטות והתכנון האופרטיבי. במשברים של 1971 ו־1999 נעשתה קבלת ההחלטות על-ידי קבוצה מצומצמת של קצינים בכירים, שפעלה על-בסיס תוכניות מבצעיות והנחות עבודה ארכאיות. זאת מבלי להפנים את השינויים המשמעותיים במציאות האסטרטגית האזורית והבינלאומית, ואף במערכת הפנים-פקיסטאנית.

זוכה להערכה מצד מומחים לנושא הגרעיני, המתייחסים לצבא פקיסטאן כאל גורם אחראי.

על פניו, מערך פיקוח צבאי על התחום הגרעיני הוא מצב עניינים רצוי. שליטה ריכוזית בידי גוף מקצועי והיררכי עדיפה על נגישות של מספר סוכנויות ליכולות הגרעיניות – המגבירה את הסיכון לתקלות בשל כשלי תיאום או כוונות מתחרות. בנוסף, ארגוני ממשל אזרחיים עלולים לסבול משחיתות וממינויים פוליטיים (וזהו אכן המצב בפקיסטאן). כשעל הכף עומדת האפשרות לאבר שליטה על היכולות הגרעיניות – שיגור בלתי מאושר של נשק גרעיני על-ידי גורמי אסלאם קיצוני או העברת חומרים ורכיבים לידי ארגוני טרור – השאיפה היא לצמצם סיכונים, וזאת ביחוד בשל מצבה הביטחוני של פקיסטאן וחוסר היציבות הפנימית שלה. לפיכך, שליטת הצבא על הנשק הגרעיני נראית כאפשרות המועדפת.

עם זאת, שליטת צבא היבשה על התחום הגרעיני מגלמת בתוכה סיכונים לא מבוטלים. השילוב של מעמדו הדומיננטי של הצבא ותהליך קבלת ההחלטות הריכוזי שלו עמד לא פעם בעוכריו, והצבא אף דרדר את פקיסטאן למשברים לאומיים. במשבר החמור ביותר ב־1971, הצמרת הצבאית בראשות מפקד צבא היבשה, הגנרל יחיא ח'אן, הובילה בהחלטותיה למלחמת אזרחים, לתבוסה צבאית להודו, להתפוררות המדינה ולעצמאות בנגלדש.

ב"משבר קרגיל" ב־1999, יזם הצבא מהלך לתפיסת שטחים שולטים

הסיוע הפקיסטאני לאיראן נמשך עד סוף שנות ה־90, וכלל גם העברת הידע הרגיש כיצד לפתח את מתקן הנפץ הגרעיני

בחבל קשמיר, שאחריתו הסתכנות בעימות גרעיני עם הודו, מאות חיילים פקיסטאנים הרוגים, בידוד בינלאומי ונסיגה משפילה ללא הישגים צבאיים ומדיניים.

משבר 1971: תפיסות שגויות מובילות לשרשרת החלטות הרות אסון

היחסים בין שני חלקי המדינה היו מורכבים מאז הקמתה. פקיסטאן בפועל נשלטת על-ידי הקבוצה האתנית הדומיננטית ביותר במערב פקיסטאן – הפנג'אבים. אלה הדירו את הבנגלים, שמתגוררים בחלקה המזרחי של תת-היבשת, ממוקדי הכוח במדינה. זאת למרות שהבנגלים היו רוב מוחץ במזרח פקיסטאן, והקבוצה האתנית הגדולה ביותר במדינה המאוחדת. המתחות עם מזרח פקיסטאן הגיעה לשיאה בבחירות הכלליות שנערכו ביוזמת הצבא ברצמבר 1970, עם ניצחונה של המפלגה הברדלנית הבנגלית בבחירות. קבוצת הגנרלים בהובלת השליט הצבאי, הרמטכ"ל יחיא ח'אן נכשלה בהבנת ההשלכות הרחבות של פעולותיה: יוזמתה לעריכת בחירות החריפה את המתחות האתנית, ואילצה את הצבא לפזר את הפרלמנט ולמנוע את העברת השלטון למיעוט הבנגלי הרחוי.

בעיקר בענייני מנהלה (דוגמת תיאום ביקורים של ראשי צבאות זרים ועריכת סדנאות והשתלמויות לזרועות הצבא) ולא בתכנון כולל של המשאבים שברשות הזרועות או בשיפור יכולת הפעולה המשולבת שלהם במהלך עימות צבאי.

יחסי צבא-ממשל: סיכול האפשרות לבקרה חיצונית

צבא היבשה בולם כל אפשרות להתפתחות מנגנוני איזון ובלימה שימנעו משברים בתחום הביטחון הלאומי, ופועל בשיטתיות להחלשת הפיקוח מצד הדרג המדיני. הצבא מתייחס לנבחרי הציבור כמי שאינם ראויים לשאת בניהול המדינה, ותפקידם מסתכם בהיותם חותמת גומי להחלטות שהתקבלו בפורום מטכ"ל, או שעיר לעזאזל במקרה של כישלון.

יחסו המבטל של הצבא כלפי ההנהגה האזרחית בא לידי ביטוי במספר רב של עימותים והשפלות של ראשי הממשלה, לרבות בשנים האחרונות. לדוגמה, ראש הממשלה שהיד ח'אן עבאסי, נכנע בנובמבר 2017 לאליומות מצד ארגוני אסלאם קיצוני, שהתעמתו עם המשטרה וחסמו במשך שבועות צירים מרכזיים בעיר הבירה, אסלאם-אבאד, וזאת לאחר שהצבא סירב לפעול. בכלל זה, הודח שר המשפטים, שוחררו המתפרעים שנעצרו ועל הממשלה הושת המימון של שיקום הנוקים. במקום לסייע לממשלה, "תיווך" הצבא

הצנטרופונות להעשרת אורניום שהועברו מפקיסטאן ללוב ואוחסנו בארצות הברית, בעקבות החלטת שליט לוב, מעמר קדאפי, לפרק את תוכנית הגרעין ב-2003. התפוצה הגרעינית מפקיסטאן שירתה את מטרותיו האסטרטגיות של הצבא

אי-הפקת לקחים וקפיאה על השמרים

התמודדות צבא היבשה עם כישלונותיו אינה מבשרת טובות לגבי טיפולו בתחום הגרעיני, שכן הצבא נמנע מתהליך סדור של הפקת לקחים מהתנהלותו. מסקנות ועדת החקירה הממלכתית שהוקמה בעקבות המשבר ב-1971 נגנזו ולא ניתן להם ביטוי פומבי. הרוח הראשון של הוועדה נותר חסוי עד היום, בעוד הרוח המשלים נחשף עליידי התקשורת ההודית כשלושה עשורים מאוחר יותר. אחד הכשלים המרכזיים עליהם הצביעה הוועדה בנוגע למשבר ב-1971, שבלט גם במהלך משבר קרגיל ב-1999, הוא התיאום הלקוי בין צבא היבשה ובין חיל האוויר והצי הפקיסטאני. הנתק היה חמור עד כדי כך שלמפקדת הצי הפקיסטאני נודע על פריצת העימות ב-1971 באמצעות שידורי הרדיו של הודו. כתוצאה מכך, הצי לא היה ערוך למנוע את המצור הימי ההודי על פקיסטאן, או להעביר אספקה לכוחות בחלק המזרחי. במשבר קרגיל ב-1999 מודר חיל האוויר מהתוכניות המבצעיות, וכוחות היבשה נותרו ללא כיסוי אווירי יעיל.

יתר על כן, רק בעת האחרונה הפגינה מפקדת צבא היבשה חוסר התמצאות, כשחשבה ב-2 במאי 2011 כי מסוקי חיל האוויר הם אלה שעברו בגובה נמוך מעל בסיסי הצבא באזור אבוט-אבאד, וזאת למרות שכלי הטיס שלו אינם פעילים בשגרה בשעות החשיכה. גם כתוצאה מכך התאפשרה החרידה למרחב האווירי, והשלמת המבצע האמריקני לחיסול מנהיג ארגון אלי-קאעדה, אסאמה בן-לאדן.⁷ בניסיון להתמודד עם כשלי התיאום בין זרועות הצבא, באמצע שנות ה-70 יום ראש הממשלה זולפיקאר עלי בהוטו רפורמה מקיפה בניהול מערכת הביטחון והקים מנגנוני תיאום. במסגרת זו, הוקמה מפקדת המטות המשולבים (JSHQ - Joint Staff Headquarters) ופורום הכולל את ראשי זרועות הצבא (Joint Chief of Staff Committee -), שבראשם הועמד יו"ר המטות המשולבים (CJCSC - Chairman of the Joint Chief of Staff Committee). עם זאת, המנגנונים לתיאום בין-זרועי לא פגעו בדומיננטיות של צבא היבשה. בפועל, יו"ר המטות המשולבים אינו מפקד על זרועות הצבא, ומפקדת המטות המשולבים עוסקת

צבא היבשה של פקיסטאן ימשיך להחזיק
בהשפעה רחבה על הביטחון והיציבות
בדרום אסיה ובמזרח התיכון

בינה ובין ראשי הארגונים הקיצוניים, והגנרל המופקד על שמירת הסדר נתפס בעדשת המצלמה מפזר שטרות כסף למוחים האלימים. בנוסף, ראש הממשלה הקודם, נואו שריף, דחק בצבא לחדול מתמיכתו בארגוני טרור הפועלים נגד הודו ואפגניסטאן מחשש להשלכות בזירה הבינלאומית, אך זעמו של הצבא על עצם חשיפת הפנייה הובילה להקמת ועדת חקירה, להדחת שר ההסברה ולניזיפה פומבית של דובר הצבא בראש הממשלה.

הצבא פועל בנוסף לשלול את היכולת של הגופים האזרחיים למלא תפקיד משמעותי בתחום הביטחון הלאומי, ולקרוא תיגר על מעמדו הדומיננטי. הקורבן הראשי הוא משרד החוץ שנדחק למעמד משני. צבא היבשה מרכז את הטיפול ביחסים עם מדינות מרכזיות (הודו, ארצות-הברית, אפגניסטאן, סין, סעודיה), והנציגויות הדיפלומטיות של פקיסטאן מקבלות הנחיות ישירות ממפקדת הצבא. מטכ"ל צבא היבשה נפגש עם מנהיגים זרים ויוצא לביקורים רשמיים שבהם דנים בסוגיות המרכזיות, וחשיבותם רבה יותר מהפגישות והביקורים שמקיימים הנשיא או ראש הממשלה. גם משרד ההגנה נשלט עליידי זרועות הצבא, ואין ביכולתו לפקח על פעילותם. המשרד מורכב משלושה אגפים

מרכזיים שכל אחד מהם מוקדש לטיפול בזרוע אחרת של הצבא (צבא היבשה, חיל האוויר והצי). בראש כל אגף עומד קצין בכיר בדימוס מהזרוע שהאגף עוסק בענייניה. גם מנכ"ל משרד ההגנה הוא לרוב גנרל בדימוס.

הליקויים במעורבות הממסד האזרחי בענייני הביטחון הלאומי באים לידי ביטוי גם בתחום הגרעין. הממסד האזרחי חסר ניסיון והיכרות מעמיקה עם התחום. הדרג המדיני תלוי לחלוטין בצבא בענייני הגרעין, השולט במידע ובממסד הגרעיני. ראש הממשלה ושרי הקבינט אינם יכולים לבקר במתקני הגרעין או להיפגש עם ראשי תוכנית הגרעין ללא אישור מהצבא, ואין גוף מטה אזרחי היכול לסייע להם בתהליך קבלת ההחלטות. הפורום הלאומי בנושאי הגרעין (ה-NCA), שהדרג המדיני עומד בראשו, משמש חותמת גומי לתוכניות שהצבא מעוניין לקדם. מצב העניינים הובלט כשהנשיא לשעבר, אצ'יף עלי זרדאר, אולץ להעביר תיקוני חקיקה השוללים את סמכויותיו בתחום הגרעין ואת עמידתו בראשות ה-NCA. זאת בעקבות התבטאותו הפומבית שהיתה לצנינים בעיני הצבא, בדבר תמיכתו באי-שימוש ראשון בנשק גרעיני, והחשיבות המוגבלת של הגרעין בחיזוק הביטחון הלאומי. בנוסף, פורום ה-NCA מיועד לקבל החלטה על שימוש בנשק גרעיני במצבי חירום, אך בפועל הצבא בעל יכולת להעלות כוננות ולשגר את הנשק הגרעיני, וזאת כמי שמחזיק במערך

משמעותית. עמדת הרמטכ"ל זוכה למשקל יתר, והגנרלים העוסקים בתחום הגרעין הם מקורביו. תהליך קבלת ההחלטות מאופיין בשמרנות מחשבתית של מי שעברו תהליכי אינדוקטרינציה דומים, וצפוי להתאפיין בתמימות דעים בין הגנרלים שיקבלו את ההכרעה הדרמטית.

החסרונות המרכזיים בשליטה הבלעדית של הצבא בתוכניות הגרעין, עמדו במידה רבה מאחורי הכשל החמור ביותר של תפוצה גרעינית במשך 15 שנים למשטרים מסוכנים. הדבקות ביעד הבלתי אפשרי של הגעה לאיזון אסטרטגי עם הודו (שעוצמתה הצבאית כפולה מזו של פקיסטן וכלכלתה גדולה פי שמונה), הובילה את הצמרת הצבאית לגלות נכונות לתפוצה גרעינית. זאת כשאין אף גורם מחוץ לצבא היבשה המעורב בתהליך קבלת ההחלטות ויכול למנוע את מימוש המדיניות.

במסגרת זו, מוחמד ר'א אל-ח'אק ומירוזה אסלאם בג, שכינהו כרמטכ"לים בשנות ה-80, אפשרו לאיראן לקבל סיוע קריטי בפיתוח תוכנית העשרת אורניום בצנטריפוגות, וזאת מתוך רצון לרתום אותה למאבק מול הודו. אל-ח'אק התנהל בחשדנות מול המשטר האיראני, על רקע המתחות הסונית-שיעית שהתגברה בעקבות המהפכה האסלאמית באיראן. פקיסטן, שרוב תושביה הם סונים, חששה מחתרנות איראנית בקרב המיעוט השיעי במדינה, והייתה מעוניינת לשמור על קשרים הדוקים עם סעודיה – יריבתה העיקרית של איראן.

אל-ח'אק היה נכון לספק לאיראן את הידע ואת הרכיבים לצורך הקמת מתקן קטן לצורכי למידה וניסויים בהעשרת אורניום, וזאת בתמורה לנכונות איראנית לאפשר לפקיסטן להשתמש בשטחה ובנמליה הימיים לשבירת מצור ימי מצד הודו, כפי שהטיל הצי ההודי בעימותים קודמים בין שתי המדינות.

הרמטכ"ל בג, שיעי באמונתו, שאף ליצירת גוש מוסלמי פקיסטאני-איראני שיוכל לאיזון האסטרטגי מול הודו, מתוך חזונו בדבר עליית מדינות האסלאם. זאת, על רקע הצלחת המערכה באפגניסטן נגד ברית המועצות, התפרקות הגוש הסובייטי והערכתו כי ארצות-הברית תסתבך בעימות ממושך עם עיראק במלחמת המפרץ הראשונה.

במסגרת זו, הנחה בג את עבד אליקדיר ח'אן, מראשי תוכנית הגרעין הפקיסטאנית, להרחיב את הסיוע הגרעיני לאיראן, על-מנת שתוכל להקים תוכנית להעשרת אורניום בצנטריפוגות. הסיוע הפקיסטאני לאיראן נמשך עד סוף שנות ה-90, וכלל גם העברת הידע הרגיש כיצד לפתח את מתקן הנפץ הגרעיני.

צפון קוריאה זכתה לסיוע דומה בשל הצורך הדוחק בשנות ה-90 להשיג מערכת טילים ארוכת-טווח, שתאפשר שיגור נשק גרעיני לאזורים מרכזיים בהודו. במקביל, בתמורה לנכונותו של משטר קדאפי בלוב לממן את תוכנית הגרעין הפקיסטאנית בשעתה הקשה (כשכלכלת פקיסטן סבלה מסנקציות אמריקניות בסוף שנות ה-90) הוענק לו סיוע מסיבי להקמת תוכנית להעשרת אורניום בהיקף המספיק להצטיידות בנשק גרעיני, לרבות הידע לפיתוח מתקן נפץ גרעיני.

הצבא פעל לטשטש את מעורבותו וטען שמדובר ביוזמה פרטית של עבד אליקדיר ח'אן, שקיבץ חברות וגורמי תווך מרחבי העולם לרשת תפוצה גרעינית. עם זאת, היקף הסיוע הגרעיני שהועבר מפקיסטן עצמה וטביעות האצבע במגעים של מספר רמטכ"לים וגנרלים אחרים, מצמצמים את הסבירות לכך.

צבא היבשה בולם כל אפשרות להתפתחות מנגנוני איזון ובלימה שימנעו משברים בתחום הביטחון הלאומי, ופועל בשיטתיות להחלשת הפיקוח מצד הדרג המדיני

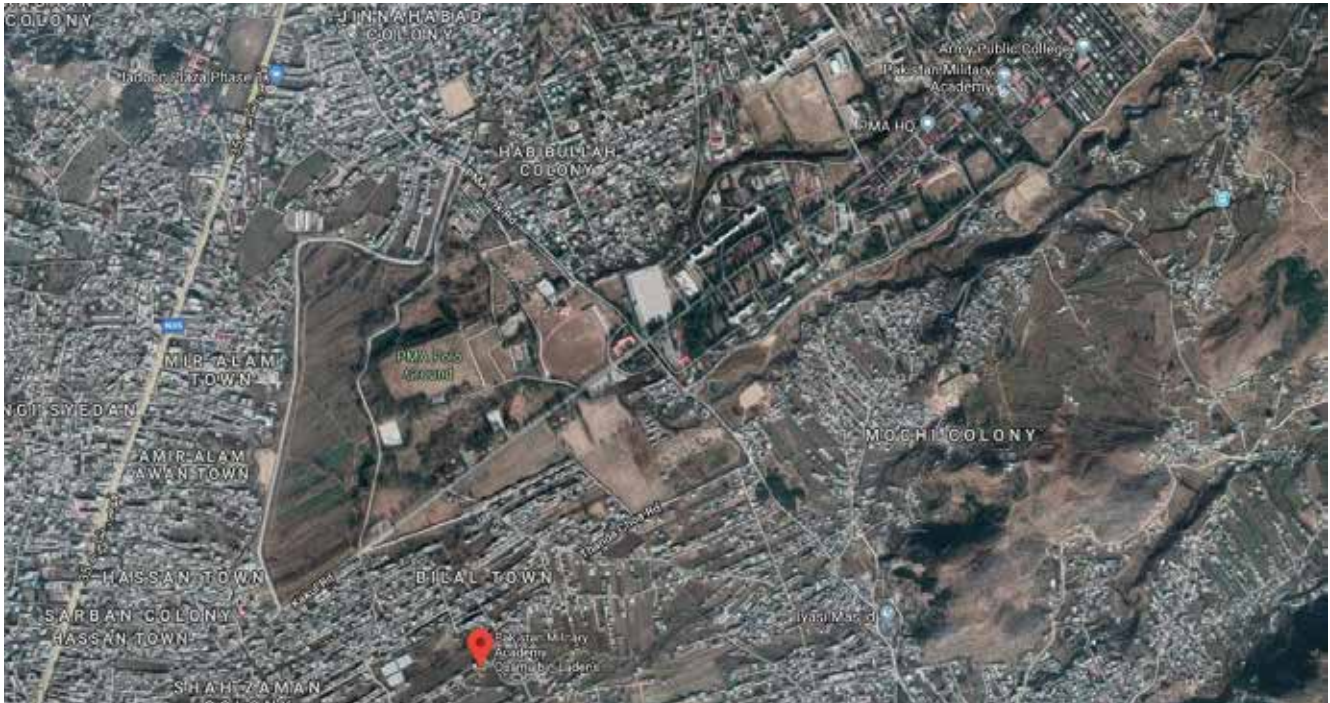
השליטה על הכוחות הגרעיניים.

נטייה לחשיבה קבוצתית ודוגמטיות בקבלת ההחלטות בתחום הגרעיני

הרחיקה לשוליים והריכוזיות שבה נוקט הצבא, מותירים את גורלם של עשרות מיליונים בתת-היבשת ההודית בידי קבוצת גנרלים המחזיקה ב"כפתור האדום" הגרעיני. בצמרת צבא היבשה, הרמטכ"ל שואף שהכרעות גורליות יתקבלו בהסכמה רחבה, ובהקשר הגרעיני הוא צפוי לבקש את תמיכת המפקדים המעורבים בתחום:

- ➔ ראש ה-SPD.
- ➔ מפקד הגייס הכולל את אגדי הטילים הגרעיניים.
- ➔ קציני מטה בכירים (רמ"ט מפקדת הצבא, ראש אגף המבצעים, וראשי המודיעין).
- ➔ מפקדי גייסות מרכזיים.

עם זאת, התרבות הארגונית בצבא היבשה מצמצמת את האפשרות לפיה החלטת הרמטכ"ל לשגר נשק גרעיני תיתקל בהתנגדות

המתחם שבו שהה אסאמה בן לאדן (באדום) באבוט'אבאד שבפקיסטאן בסמוך למכללה לפיקוד ומטה של צבא פקיסטאן (PMA, מימין למעלה). לא ברור מה הייתה מידת הידיעה של הצבא והמודיעין הפקיסטאני

וטכנולוגית שרק מעמיקה, ובבסיסה הצטיידות הורו באמצעים מתקדמים, דוגמת מערכות גילוי ומעקב ומערכות הגנה מפני טילים. אלה צפויים לאתגר את אמינות ההרתעה הגרעינית של פקיסטאן, ואת שליטת הפיקוד הבכיר של הצבא על היכולת הגרעינית, לא כל שכן אם בתגובה להששותיו מהורו יאציל על המערך המבצעי את הסמכות להפעיל את הנשק הגרעיני במצבי חירום.

התנהלות הצבא הפקיסטאני בהקשרי הגרעין עשויה להשפיע גם על המורח התיכון. התקרמות איראנית לקראת פיתוח נשק גרעיני צפויה להציב את הצבא כשחקן מפתח סביב האפשרות למרוץ חימוש גרעיני באזור, בכל הנוגע לבקשות שכנראה יגיעו מהמדינות הסוניות לסייע להן לקדם תוכניות גרעין.

סעודיה, בעלת בריתה של פקיסטאן, מסתמנת כאחת המדינות הראשונות שצפויה לבקש את הסיוע. הצבא, שבעבר הציב את כוחותיו בממלכה כמשענת ליציבותה, יעמוד תחת לחצים לספק מענה גרעיני, אם יתבקש, בתמורה למימון הנדיב הסעודי, שעל פי הפרסומים בחו"ל כנראה הוענק לתכנית הגרעין הפקיסטאנית. ייתכן שתעלה האפשרות להצבת אנדי טק"ק גרעיני בפיקוד הצבא הפקיסטאני (ברומה לפריסת הכוחות הגרעיניים האמריקניים בתקופת המלחמה הקרה במדינות מזרח אסיה ואירופה). מנגד, הצבא אינו מעוניין בשכנה איראנית עוינת, לא כל שכן אם תהפוך למדינה גרעינית, או להסתבך בסיוע גרעיני ולהרע עוד יותר את מעמדה של פקיסטאן בזירה הבינלאומית. נראה כי צבא היבשה של פקיסטאן ימשיך להחזיק בהשפעה רחבה על הביטחון והיציבות בדרום אסיה ובמזרח התיכון. כמו כן, הוא ימשיך להשפיע על תוצאותיו של כל מאמץ בין-לאומי לבלום את תפוצת הנשק הגרעיני.

ההערות למאמר הזה מתפרסמות בסוף הגיליון.

סיכום: צבא עם מדינה גרעינית - הרע במיעוטו

צבא היבשה של פקיסטאן הוא המקרה היחיד בעולם של ארגון צבאי השולט באופן מוחלט בכל נגזרותיו של התחום הגרעיני. נראה שהצבא פועל במלוא האחריות להגן על הנשק הגרעיני, המהווה מרכיב מרכזי בקיומו עליונותה הצבאית של הודו. קיים סיכון לשימוש בלתי-אחראי מצד גורמים בעלי השקפות אסלאמיות קיצוניות, אך האיום כנראה בעל סיכויי התממשות נמוכים נוכח מאמצי המניעה של הצבא, ונוכח המחויבות לאתוס שלו בכל שדרות הפיקוד.

האיום המשמעותי יותר נובע מהמחסור במשוב חיצוני שיצמצם את הסגירות המחשבתית של תהליך קבלת ההחלטות בהקשר הגרעיני, וממעגל ההשפעה המצומצם סביב עמדתו המכריעה של רמטכ"ל צבא היבשה. כשלים אלה עלולים להתברר כהרי אסון ביחס לכוונותיה של הודו והאיומים על תוכניות הגרעין, ולהוביל לקבלת החלטות פזיזה לגבי הכוננות של המערך המבצעי הגרעיני. לחלופין, הידע והטכנולוגיה הגרעינית שברשות פקיסטאן עלולים לשוב ולשמש בידי הצבא כמטבע עובר לטוחר, בשירות קידום יעדיו האסטרטגיים. תקופת המתהוות הנוכחית עם ארצות-הברית על רקע הברית המתהדקת עם הודו, וניגודי האינטרסים של פקיסטאן עם וושינגטון סביב עתיד אפגניסטאן, כנראה אינם מבשרים טובות גם בתחום הגרעיני. במפקדת הצבא גוברים החששות מכוונותיה של וושינגטון, בדגש על מזימותיה לגבי יכולות הגרעין שאליהם מתייחס הצבא כערוכה המרכזית לקיומה של פקיסטאן. אלה רק ידרבנו את מאמציו לפתח ארסנל גרעיני אפקטיבי שיהיה קשה לנטרלו, ובכלל זה יחתור להרחיב ולהסוות את היקפו האמיתי.

בחזית העיקרית מול הודו, צבא היבשה מתמודד עם נחיתות צבאית

